

## SZEMLE

**Matthew J. Gordon, Labov**

### **A Guide for the Perplexed**

Bloomsbury Publishing, London – New Delhi – New York – Sydney, 2013. xi + 252 lap

A Bloomsbury kiadónak van egy olyan könyvsorozata, amely világosan megírt, rövid és nem szakemberek számára is érthetően fogalmazott bevezetéseket tartalmaz többek közt olyan gondolkodók világába, mint például Adorno, Descartes, Derrida, Freud, Hegel, Habermas, Locke, Marx és Sartre. Korábban két nyelvészről jelent meg ilyen kötet: Chomskyról és Hallidayról. 2013-ban MATTHEW GORDON tollából megjelent a Labovról szóló könyv, ami nem csak „a tévelygő laikusok útmutatója” (a sorozatcím Maimonidész könyvére utal), de a nyelvészek, s közelebbről a szociolingvisták számára is hasznos útbaigazítás a társadalmilag reális nyelvészet (ang. *socially realistic linguistics*) kialakulásának és bő félévszázados fejlődésének megértéséhez.

A nyelvészek legtöbbször nyelvészeknek írják munkáikat, a laikusok ezeket nem értetik meg, ha csak el nem végeznek néhány nyelvészeti egyetemi kurzust. LABOV egy 2006-ban GORDONnak adott interjúban (*Journal of English Linguistics* 34: 332–351) elmondja, hogy az amerikai angol nyelvjárások iránt őszintén érdeklődő laikusoknak az *Atlas of North American English* (2006) haszontalan, mivel abban főleg akusztikai mérésekről, folyamatban levő magánhangzó-változásokról s hasonló, nem-nyelvészek számára értelmezhetetlen dolgokról esik szó. GORDON könyve segít ezt a kommunikációs szakadékot áthidalni, s ezzel azt is megkönnyíti, hogy LABOV jelentőségét a nyelvészet fejlődésében a laikusok is jobban megérthessék.

A könyv első fejezetének címe (*The challenges of Labov*, 1–20) arra utal, hogy az által, hogy a nyelvet hangsúlyosan társadalmi jelenségnek tekinti, LABOV a mai „főárambeli” nyelvtudományi gondolkodásnak és gyakorlatnak fontos kihívást jelent. Érdekesekek az önéletrajzi momentumok. LABOV 21 éves korában a Harvardon szerzett BA diplomát angoltól és filozófiából, de később 11 éven át vegyészként dolgozott egy ipari laboratóriumban. Ez megtanította a valóság tiszteletére: ha az általa tervezett festék valamiképp csődöt mondott az alkalmazáskor, csak saját magát okolhatta. Ennek az ipari múltnak fontos szerepe lett LABOV nyelvészeti gondolkodásában. 1961-ben beiratkozott a Columbia Egyetem nyelvészeti Master’s fokozatot adó kurzusaira, a diplomáját két év múlva kapta meg, s további egy év alatt, 1964-ben megszerezte a PhD fokozatot is. A nyelvészet pezsgett, forrongott a Columbián is ebben az időben, de LABOVnak föltűnt, hogy az, ahogy művelték, az általa jónak gondolt eljárásoktól nagyon eltért. A legtöbb nyelvész introspekciós adatokkal dolgozott, megkérdezték saját maguktól, hogy „Mondok én ilyet?” (*Can I say this?*), majd pedig „És ilyet?” (*Can I say that?*). Úgy gondolta, meg kell újítania a nyelvészetet, oly módon, hogy a vizsgálódásokat a mindennapjaikat élő emberek valódi beszédére kell alapozni (lásd: *A Life of Learning: Six People I have Learned From*. [http://www.acls.org/publications/\[-\]audio/labov/default.aspx?id=4462](http://www.acls.org/publications/[-]audio/labov/default.aspx?id=4462)). Ez a fejezet röviden áttekinti a nyelv társadalmi vonat-

kozásainak kutatását BRUGMANN és OSTHOFFtól MEILLET-n, WHITNEYn, SCHUCHARDTON és SAPIRON át HYMESig és GUMPERZig. GORDON ugyanakkor megállapítja, hogy 1. LABOV nem találta fel (nem LABOV találta fel) a szociolingvisztikát, és 2. az, ahogy LABOV kutatja a nyelvet (a laboviánus szociolingvisztika), csupán egyik módja a nyelvészetben meglévő kutatási módoknak (16). A „variációs szociolingvisztika” (ang. *variationist sociolinguistics, variationism*) azon alapszik, hogy a variabilitás nem csupán normális velejárója minden élő nyelvnek, hanem fundamentális kelléke egy nyelv zavartalan működésének. A variabilitás nem kaotikus, hanem szabályszerű, azaz általában jelzi a beszélő csoportidentitását stb. LABOV kvantitatív módszerei lehetővé teszik e rendezett változatosság tanulmányozását minden valóságos beszélőközösségben – ez az, ami megkülönbözteti a laboviánus szociolingvisztikát más szociolingvisztikáktól és a „karosszék nyelvészettől” (18).

A 2. fejezet a LABOV előtti (szocio)lingvisztikát mutatja be röviden (Linguistics and sociolinguistics before Labov, 21–44). Szó esik a preskriptív és deskriptív szemléletről, a különféle szabályokról, a variabilitást kutatásra érdemtelennek ítélt szemléletről BLOOMFIELDtől CHOMSKYig, s végül 10 oldalt szentel a szerző a nyelvföldrajzi kutatásoknak és korlátaiknak.

A következő fejezet (How to establish a field as a graduate student, 45–75) LABOV MA disszertációját és PhD értekezését állítja a középpontba. A Martha’s Vineyardról készített elemzés előtt a hangváltozásokat s más nyelvi változásokat kizárólag *l e j á t s z ó - d á s u k u t á n* vizsgálták a nyelvészek, LABOV MA disszertációja megmutatta, hogy a folyamatban levő nyelvi változásokat is lehet elemezni. Ezen a Massachusetts partjaihoz közeli szigeten az /ai/ és /au/ diftongusok változását (centralizációját: [ai] > [əi], [au] > [əu]) vizsgálta LABOV, 69 adatközlőtől kb. 3500 /ai/ realizációt és 1500 /au/ realizációt véve magnetofonra. Módszertani újításai lehetővé tették, hogy a mások számára kaotikusnak tűnő adatokban megmutassa a folyamatban levő változást egy nagyon komplex szociolingvisztikai helyzetben. Ez a vizsgálat legendássá vált a kvantitatív szociolingvisztikában, miként a következő is, a New York-i angol társadalmi rétegződését feltáró mű. A *Social Stratification of English in New York City* először 1966-ban jelent meg, s 2006-ban megjelent egy 2. kiadása is, amiben LABOV időnként kommentárokat fűz a 40 évvel korábbi szöveg egyes részeihez, s össze is foglalja a 40 év jelentős kutatási eredményeit. GORDON ezekre a visszatekintésekre is utal, idézi is őket, ha szükséges, például a *change from above* (felismert változás) és a *change from below* (észrevétlen változás) terminusokat maga LABOV is félreérthetőknek tartja. GORDON elmagyarázza, hogy az *above* és a *below* egy-egy nyelvi alakzat társadalmilag szembeötlő jellegére (ang. *social salience*) utal. A *change from above* tipikusan olyan változás, amikor egy „standard” vagy „helyes” változatot kezdenek használni a beszélőközösség tagjai, ilyen például az [r] terjedése New York Cityben. Ugyanitt az [æ] > [ɪ] változás az *ask, bag, dance*-féle szavakban *change from below* (67–68). A fejezet végén GORDON emlékezteti az olvasót arra, hogy LABOV egyetemi tanulmányai során nagyon világosan megfogalmazta, mivel akart hozzájárulni a nyelvtudomány fejlődéséhez. Az empirikus kutatás színvonalát kívánta jelentősen megemelni, s olyan nyelvészetet akart létrehozni, amely számot ad arról, hogy az emberek valójában hogyan beszélnek. Két disszertációja mérföldkő volt ezen az úton, de vajon meg tudta-e változtatni, fel tudta-e váltani az uralkodó paradigmát? Ez nem sikerült – mondja GORDON –, még fél évszázad alatt sem, de kutatásainak döntő szerepe volt abban, hogy az alternatív paradigma rangjára emelkedjen a társasnyelvészet. Elültette a variációs szo-

ciolingvisztika magjait, sokan követik ma is, s azok a problémák, amikkel diákkorában küszködött, mára a szociolingvisztika kardinális tanai lettek, pl. ezek: 1. A nyelvi változás folyamatában meg lehet figyelni. 2. A stílusváltások rendezettek és értékes tanulságokkal szolgálnak a nyelv társadalmi rétegzettségének tanulmányozásában. 3. A nyelv egy beszélőközösség tulajdona s nem e közösség egyetlen tagjéé, teljes képet csak a közösség tanulmányozása során nyerhetünk. (73)

A 4. fejezetben (*A variationist approach to language*, 77–102) GORDON kézen fogja az olvasót, s elmagyarázza, mit kell érteni az olyan labovi tanokon, hogy 1. a variabilitás a nyelvi struktúra inherens része, 2. a társadalmilag reális nyelvészetnek a nyelv tanulmányozásában értékes szerepe van, s 3. a kvantitatív módszerek ott is megmutathatják a mintázatokat, ahol az ad hoc megfigyelésekkel csak káoszt látunk. Nagyon jó leírásait adja GORDON a változóknak és változószabályoknak, megmutatva, hogy a szociolingvisztikai változók nem felelnek meg egyértelműen a hagyományos nyelvészeti leírásban használt egységeknek (85), emlékeztet arra, hogy LABOV és DAVID SANKOFF eredetileg a változószabályokat produkciós szabályoknak szánták (88), s röviden felvillantja a változószabályok háttérbe szorulásának okait is (89). A beszélőközösség fontos szerepét azzal is illusztrálja, hogy nélküle nem tudnánk eldönteni, sok-e vagy kevés, ha egy New York-i a lehetséges esetek 16%-ában ejti az /r/-t; biztos, hogy nem tudnánk megállapítani, van-e nyelvi változás New Yorkban, s ha van, mely csoport jár az élén. A nyelv társadalmi kontextusban folytatott vizsgálatát ajánlja LABOV a saussure-i paradoxon megoldására: így új meglátásokhoz juthatunk az individuális dimenzió (*parole*) és a közösségi dimenzió (*langue*) vizsgálatában is (91). Ha egy nyelvész földadja a kategoricitás axiómáját, ha hajlandó elfogadni a nyelvi variabilitást, azzal a kérdéssel kell szembenéznie, hogy miként vizsgálja a változékonyságot. LABOV válasza a társadalmilag reális nyelvészet, egy olyan nyelvtudomány, ami azt kutatja, miként beszélnek az emberek. Nem a „Jó ez a mondat?” (*Could someone say X?*) a kérdés, hanem a „Van-e, aki ezt mondja?” (*Does anyone actually say X?*). Szó esik még az adatok teljes körű elemzésének követelményéről (ang. *accountability principle*), ami a hipotéziseket nem csak tesztelhetővé, de falszifikálhatóvá is teszi (96), és a statisztikai elemzésekről (Varbrul, regresszió elemzés stb.).

A következő fejezet (*Speech styles and discourse*, 103–131) megmutatja, miért fontos a rendezett változatosság (ang. *orderly heterogeneity*) vizsgálatához a szociolingvisztikai interjú (105–111); miként jutott LABOV arra a következtetésre, hogy egy nyelvi alakzat használata először különböző embercsoportok között tér el, s csak ez után válhat stílusjelölő különbséggé (118); kik s miért kritizálták LABOV audiomonitoros stílus koncepcióját (pl. azért, mert a *walking* [-in] realizációja/változata gyakran fesztelen stílust jelöl, nem nemstandard használatot) stb. E fejezet végét GORDON LABOVnak a diskurzus elemzésben elért úttörő eredményeinek szenteli (123–131).

A hatodik fejezetben (*The “socio” of sociolinguistics*, 133–159) a legfontosabb független változóról olvashatunk tömör és informatív áttekintéseket. A társadalmi osztályról (135–143) egyebek mellett azt, hogy LABOV kutatásai szerint az osztály komponensei között a foglalkozás a legerősebb tényező, ezt követi az iskolázottság, majd a lakóhely értéke. A foglalkozás a korai életszakaszban elsajátított változókkal korrelál a legerősebben, míg a később elsajátított változók használatát a beszélők tudatosabban manipulálják, s ebben az iskolázottságnak is nagyobb szerepe van. A *Principles of Linguistic Change*

2. kötetében (2001: 114) az utóbbira példa a New York-i /r/, az előbbire pedig a /dh/: *these* szemben a *dese*-zel. GORDON áttekint még olyan izgalmas kérdéseket, mint hogy mi tartja fenn a különböző osztályok különböző nyelvhasználatát, mi hajtja (működteti) a nyelvi változásokat, melyik osztályban kezdődnek az észrevétlenül változások, s milyen kritikákat kapott LABOV azért, mert az ő társadalomképe konszenzuson alapul, nem az osztályok konfliktusán. A társadalmi hálózatokról szóló rész (143–147) annak leszögezésével kezdődik, hogy az osztályok (munkások, középosztály stb.) hasznosak a szociolingvisztikai eredmények elemzésében, de nem magyarázzák meg őket. A magyarázatok a beszélők osztály hovatartozásának és társadalmi hálózataiknak együttes vizsgálatától várhatók: például Harlemben a kibicek és a LABOVék vizsgálta fekete közösség centrumában elhelyezkedő beszélők ugyanabba az osztályba tartoznak, nyelvi különbségeiket eltérő társas kapcsolathálóik magyarázzák (147). A következő izgalmas kérdés a nem (Gender, 147–154): miben térnek el a nők a férfaktól, s miért? LABOV „gender paradoxonnak” nevezi azt, hogy a nők a nyíltan előírt szociolingvisztikai normákat a férfiaknál jobban betartják, de kevésbé tartják be a rejtett normákat. GORDON ezt így fogalmazza át: a nők konzervatívak a standard vagy presztízs formák használatában, de újítók a nem-standard/presztízs formák használatában (152). LABOV gyakran megállapította, hogy bizonyos nyelvi változásokban a nők egy generációval a férfiak előtt járnak. Ennek okát nem abban véli megtalálni, hogy a nők hajlamosabbak az újításra, hanem inkább abban, hogy mivel a gyermeknevelésben ők a főszereplők, nekik van nagyobb lehetőségük arra, hogy átadják az általuk elsajátított új nyelvi változatokat. A fejezetet GORDON annak újbóli hangsúlyozásával zárja, hogy a korrelációk nem magyarázatok, nem adnak választ olyan kérdésre, hogy „Miért teszik ezt-és-azt a felső munkásosztálybeli nők?” A korai labovi módszertan eme hiányosságai vezettek később egy radikális megújításhoz, amit a könyv 9. fejezetében mutat be GORDON.

A hetedik fejezet (Labov as historical linguist, 161–190) a történeti nyelvészt mutatja be. BLOOMFIELD még kijelentette, hogy egy nyelvnek egy adott időben elvégzett legakkurátusabb fonetikai vizsgálata sem tudja megmutatni, hogy mely fonémák változnak éppen. A variációs szociolingvisztika viszont megoldja e problémát: LABOV szerint egy beszélő-közösség nyelvi változatosságának szisztematikus megfigyelésével meg lehet állapítani, milyen változások vannak épp folyamatban. Itt már a nyelvész a változásoknak nem a végpontjain elmélkedik, hanem a változási folyamatot vizsgálja. GORDON csupán két oldalt szentel WEINREICH–LABOV–HERZOG 1968-as alapvető tanulmányának, de a laikus olvasó ebből is jól tájékozódhat az új paradigma öt alapvető problémájáról: a nyelvi változások megszorításairól (ang. *constraints*), az átmenetekről (*transitions*), a beágyazottságról (*embedding*), az értékelésről (*evaluation*) és az aktuációs problémáról (*actuation*). Egy-egy változás „életciklusának” tárgyalását majd a társadalmi tényezőknek a terjedésben játszott szerepét követően GORDON rátér olyan nyelvi kérdésekre, hogy például egy hangváltozás a szavakban vagy a fonémákban játszódik-e le. Az újgrammatikusok szerint a változás fonetikailag fokozatosan, de lexikailag hirtelen játszódik le. LABOV kutatásai új megvilágításba helyezik az olyan kérdéseket, hogy mi mozgatja a változásokat. Philadelphiában az /æ/-nek bizonyos környezetekben zártabb változatai is hallhatók. Zöngétlen zárhangok előtt (pl. *bat*) az alapváltozatot használja mindenki, de nazálisok előtt (pl. *ban*) szinte kizárólag a zártabb variánst ejtik. Csakhogy a váltakozást nem csak fonológiai körülmények befolyásolják, ugyanis a záródás nem hallható /d/ végű szavakban, pl. *sad*, *fad*,

de három szó (*mad, bad, glad*) ez alól kivétel. Még homonimák is eltérhetnek: a *can* főnév (pl. *tin can*) magánhangzója zártabbá válik, de a segédige (pl. *we can*) magánhangzója nem. LABOV arra a következtetésre jut, hogy ezek a mintázatok lexikai diffúzióból származnak (178). A philadelphiai /æ/ zártabbá válása szerinte olyan változás, amikor egy hang az egyik osztályból (lax vowels) átkerül egy másikba (tense vowels). Ettől eltér például az /u/ elől képzettebbé válása, amikor a hang hosszú (tense) marad, csak a fonetikai tulajdonsága változik. LABOV hipotézise szerint egy alrendszer közötti változás (ang. *changes across subsystems*) lexikai diffúzióval terjed, de az alrendszeren belüli változások (*changes within a subsystem*), amilyenek egy fonéma artikulációjának fokozatos változásai, az újgrammatikusok által leírt módon terjednek (179). A hangváltozások problematikájának még számos részét tárgyalja GORDON, beleértve a Nagy Tavak környéki metropoliszokban (Buffalo, Cleveland, Detroit, Chicago, Milwaukee) zajló magánhangzó-rotációt is. Ennek első elemzését LABOV–YAEGER–STEINER 1972-ben végezte el, friss leírásai pedig LABOV–ASH–BOBERG *The Atlas of North American English: Phonology and Sound Change* című monumentális munkájában (2006) tanulmányozhatók. Ez az atlasz 762 adatközlő telefonos interjúból származó hangfelvételek akusztikus elemzéseit tartalmazza. Az egyik fontos eredmény a sok közül az, hogy – ellentétben a közvélekedéssel – az amerikai angol nem homogenizálódik, hanem divergens változások zajlanak benne (187).

Az utolsó előtti fejezetben (*African American English: Lessons learned, lessons taught*, 191–216) a társadalmilag elkötelezett nyelvész mutatja be a szerző. Az 1960-as évek közepén Amerikában sok pszichológus úgy gondolta, hogy a nyelv struktúrájának ismerete, beleértve a nyelvtani szabályokat is, a logikus gondolkodás előfeltétele. Voltak, akik azt hirdették, hogy a kulturálisan hátrányos helyzetű gyermekek nem csak elmaradtak a gondolkodásban, vannak köztük olyanok is, akik egyáltalán nem gondolkodnak. Ezt a tételt olyan nyelvi példákkal „igazolták”, hogy a standard egyszeri tagadás logikus (pl. *Nobody ever sat on the desk.* 'Soha senki nem ült az asztalra. '), de a többszörös tagadás (*Nobody never sat on the desk.*) illogikus. Ez volt a nevezetes deficit vagy különbség vita, hasonlatos ahhoz, ahogy mifelénk a suksükölők mentális képességeiről szoktak ma is megnyilvánulni a nem-suksükölők. Ezt a kesztyűt LABOV akkor vette föl, amikor munkatársaival a harlemi néger angolját kezdte kutatni (1968). 1972-ben jelent meg *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular* című 412 oldalas könyve, ebben a néger angolbeli tagadásról 70 oldalas fejezet szól. A feketék nyelvi stigmatizálásának és társadalmi diszkriminációjának egyik bölcsője a közoktatás, nem véletlen hát, hogy LABOV nyelvész szakértő volt a híres 1977-es Ann Arbor-i perben, s az 1996-ban Kaliforniában kirobbant oaklandi „ebonics” botrányt követő szenátusi meghallgatásoknak is egyik felkért szakértője volt. Tény ugyanakkor – írja GORDON szomorúan (203) –, hogy az USA Szenátusát érdeklő kérdésekről LABOV 30 év kutatásainak tapasztalatával nyilatkozott, de valamiféle „hallgattassék meg a másik fél is” elv alapján meghallgattak két laikust is (egy fekete papot és egy rádiós műsorvezetőt), ami az egésznek olyan színt adott, mintha a szélenergia hasznosításáról rendezett kormányzati meghallgatáson meghallgattak volna olyasvalakit is, akinek hobbjaja a sárkányeregetés. A négerek kapcsán szólni kell arról is, hogy LABOV 40 éve kutatja az amerikaiak olvasási problémáit is, úgy véli, ha ebben az egyik legsúlyosabb amerikai társadalmi problémában a nyelvészek nem tudnak

segíteni, jobb, ha bezárják a boltot. Hogyan elemezte LABOV 1972-ben az olvasási problémáknak azt a fajtáját, amikor egy gyerek a *passed* szót, kiejtve: [pæst], *-ed* nélkül [pæs] ejtette? Felhívta a figyelmet, hogy az olvasási gondokkal küzdő gyermekek nem egyformák. Egyiküknek másmilyen homonimái vannak (pl. *passed* = *pass*), mint a tanárának. Őt nem kell kijavítani. Egy másik diáknak azonban hiányozhat „az *-ed* a múlt idő jelölője” fogalma, ezek a betűk számára csupán értelmetlen néma betűk lehetnek. Nyilvánvaló – mondja LABOV – hogy a helyes tanítási módszerhez a tanárnak tudnia kell, melyikfajta gyerekkel van dolga. Ha egy diák nem ejti következetesen ki az *-ed*-t magánhangzók előtt (pl. *passed over*), akkor valószínűbb, hogy a múlt idő fogalmával van problémája, eltérően attól, aki csak mássalhangzók előtt nem ejti a [t]-t vagy a [d]-t (205–206). A fekete angol az USA legjobban kutatott nyelvjárása. Izgalmas nyelvtörténeti viták is zajlanak körülötte, és éles társadalmopolitikai küzdelmek is kapcsolódnak hozzá. A társadalmilag elkötelezett nyelvészek számára meglepő lehetett, amit LABOV 2006-ban mondott a GORDON-interjújában: „Nem akarok beszállni egy Don Quijote-i harcba, hogy megváltoztassuk a tanárok és szülők attitűdjeit olyan dolgokban, amikben abszolút módon hisznek. Inkább a fekete angol tanulmányozásából szerzett tudásunkat kamatoztassuk az olvasástanítás megjavítására” (214). Ugyanakkor LABOV fekete tanítványainak, például JOHN BAUGH-nak és JOHN RICKFORD-nak fontos népszerűsítő könyvei is megjelennek, a legjobb kiadóknál. Angliában is van Don Quijote-féle harc, PETER TRUDGILL, aki nemcsak egy „Friends of Norfolk Dialect” egyesület elnöke, de hetente publikál színvonalas és élvezetes népszerűsítő cikkeket az Eastern Daily Press című napilapban.

Az utolsó fejezetben (The revolution at 50, 217–237) GORDON összegzi az eddig elmondottakat s körbetekint a mai szociolingvisztikán. LABOV a nyelvészeti kutatásokat szilárd empirikus alapokra helyezte, és céljukul tűzte ki sokféle ember mindennapi beszédének kutatását. Ez a „forradalom” sikeres lett: minden kontinensen kutatók ezrei járnak ezen az úton. Évtizedek múltán is LABOV a kvantitatív szociolingvisztika vezéralakja – publikál, konferenciákon ad elő, tanít a University of Pennsylvanián (86 éves korában, 2013 őszi félévében ment nyugdíjba tanárként), folyóiratot szerkeszt (Language Variation and Change) és új, elektronikus folyóiratot indít (Journal of Linguistic Geography). A kvantitatív szociolingvisztika virágzik és fényes jövő előtt áll (218). Noha vannak, akik megkérdőjelezzék LABOV egyik-másik elemzését, s léteznek nem-quantitatív szociolingvisztikák is, abban mindannyian egyetértenek vele, hogy a nyelv társadalmi kontextusban létezik, és ennek a kontextusnak a figyelembe vétele lehetővé teszi, hogy jobban megértsük a nyelv működését. A nyelvi változások variacionista tanulmányozásában LABOV-nak óriási hatása van. Ő maga egy kis sziget nyelvét is vizsgálta (Martha’s Vineyard), nagy metropoliszokét is (New York City, Philadelphia), és az egész észak-amerikai kontinensét is (Atlas of North American English) – mindig azzal a céllal, hogy megállapítsa, milyen elvek alakítják a nyelvi változásokat. LABOV elemzéseit esetenként saját diákjai cáfolják vagy árnyalják, GORDON (aki nem az ő tanítványa volt) például a Nagy Tavak menti magánhangzó-rotációknak a LABOV-étől eltérő kronológiáját valószínűsíti (222). A folyamatban levő hangváltozások vizsgálatának módszerei nagyot változtak az elmúlt évtizedekben: kezdetben sokáig fülhallás alapján kódolt adatokat elemeztek, ma viszont az eszközfonteti- kai elemzések széles körben elterjedtek. A szociofonetika dinamikusan fejlődik, de nem ez

az egyetlen módszertani fejlemény. A történeti változások kutatásában hatalmas szerephez jutottak a korpuszok, például a Helsinki Egyetemen a 90-es években létrehozott Corpus of Early English Correspondence, amely 777, 1417 és 1681 között írt levelet tartalmaz (<http://www.helsinki.fi/varieng/index.html>). A nyelvi változatosság szubjektív dimenziójának fontosságát már WEINREICH–LABOV–HERZOG (1968) is hangsúlyozta, de a népi nyelvészet (ang. *folk linguistics*) csak DENNIS PRESTON munkái nyomán vált a kvantitatív kutatások fontos területévé. LABOV a Nagy Tavak körüli vizsgálataiban nemcsak a hangösszeolvadások perceptuális vonásait tanulmányozta, hanem az eltérő dialektusok beszélői közti félreértéseket is (pl. ha egy, a magánhangzó-rotációban részt vevő beszélő a *bus*-t ejti, egy másik dialektust beszélő azt *boss*-nak hallhatja). A Principles of Linguistic Change 3. kötetében (2010) számos ilyen kísérlet leírását olvashatjuk. A társas jelentés kérdéseiről szóló alfejezetben (Variation and social meaning, 229–234) arról van szó, hogy mit jelentenek a szociolingvisztikai változók, s hogyan tesznek szert a jelentésekre. PENELOPE ECKERT nevezetes tanulmányában a szociolingvisztika 3 hullámát rajzolta meg. Az elsőben (LABOV *survey*-iben s a hasonló munkákban) a változók a beszélők társadalmi helyét jelölték ki, de olyan kérdésre, hogy *Mi készíteti a nőket arra, hogy X-et tegyék?* nem lehetett válaszolni, mert „a nőknek” legalább annyi közös tulajdonságuk van, mint eltérő. Ha azonban a kutató mondjuk egy lakónegyedre fókuszál, kiderítheti, mely nyelvi alakzatoknak van helyi relevanciája – ezt hívja ECKERT a *második hullám*-nak (etnografikus vizsgálatoknak), ennek a hullámnak szép példái az ő detroiti középiskolások közt végzett elemzései. Az elmúlt 5–10 évben egy, a korábbiaktól lényegesen eltérő elképzelés kapott lábra, mely szerint a társas jelentést nem statikus kategóriák (nem, életkor stb.) hordozzák, hanem a társas interakciókban a beszélők hozzák létre. Ez az eckerti *harmadik hullám*, itt a hangsúly a beszélők aktív jelentésteremtő voltán van (ang. *speaker agency*), amiből következően az egyes beszélők nyelvhasználatán belüli variabilitás kutatása újból fellendült. GORDON megállapítja, hogy a 3 hullámban készített különféle kutatások jól kiegészítik egymást, „a kvantitatív szociolingvisták sátra nagyobb lett”, aminek örülhetünk, hisz nincs hiány a nyelvi variabilitás kutatni való kérdéseiben (234).

Végezetül (Concluding remarks, 234–236) GORDON így összegez: ma már sokan egyetértenek abban, hogy a nyelv társas/társadalmi jelenségként való kutatása – nem csupán az elme nyelvi struktúráiként való vizsgálata – gyümölcsöző tevékenység. Az elmúlt évtizedekben a nyelvtudomány bizonyosan megváltozott, de még nem tartunk ott, hogy a *szociolingvisztika* elötagja redundáns lenne. A chomskyánus „elméleti nyelvészet” művelői a performancia vizsgálatát irrelevánsnak ítélik. Ugyanakkor számos részterületen az elméletek empirikus megalapozásának becülete megnőtt, sőt: a chomskyánusok használta intuíciós adatok kritikája is egyre erősebb. LABOV erőfeszítései az elmúlt fél évszázadban annyi eredményt bizonyosan hoztak, hogy ma már senki sem tagadja a nyelv társas/társadalmi vizsgálatának legitim voltát – s ez nem feltétlenül volt igaz a nyelvészek korábbi generációi esetében.

KONTRA MIKLÓS  
Szegedi Tudományegyetem